

Соціальна та гуманітарна політика

УДК 351:304

Поспелова Тетяна Вадимівна

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри управління
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Поспелова Татьяна Вадимовна

*доктор наук государственного управления, доцент,
профессор кафедры управления
Киевский университет имени Бориса Гринченко*

Pospielova Tetiana

*Doctor in Public Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Management
Borys Grinchenko Kyiv University*

**КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ
НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ
СТАЛОГО, ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ
КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КЛЮЧЕВЫХ
НАПРАВЛЕНИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ
ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО, ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ
INTEGRATED APPROACH TO DETERMINING KEY DIRECTIONS OF
STATE YOUTH POLICY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE
HUMAN DEVELOPMENT IN UKRAINE**

***Анотація.** У статті на основі огляду статистичних даних та результатів соціологічних спостережень констатовано тенденцію в Україні до деформації людського потенціалу, спрощення у молоді*

мотиваційних механізмів, деградацію структури потреб, втрату віри у себе і довіри до держави і, як наслідок, зростання кількості бажаних поїхати з України, що актуалізує значення державної молодіжної політики. Підкреслено що за умов, коли людство в цілому та українське суспільство зокрема, мають відійти від нераціональних моделей й стати на шлях сталого, збалансованого розвитку, актуалізується необхідність усвідомлення, що людський розвиток визначається, в першу чергу, рівнем домінуючих у суспільстві ціннісно-мотиваційних настанов. Обґрунтовано, що комплексний підхід до проблем людського розвитку передбачає врахування двох груп чинників: суспільних, що характеризують умови, які створюються державою для розвитку, збереження й використання людського потенціалу, та особистісних, що характеризують ціннісно-мотиваційне підґрунтя людського розвитку. Відповідно й державна молодіжна політика в сфері людського розвитку має враховувати як першу групу чинників, так і другу й передбачати наступні ключові напрями: науково-пізнавальний, інформаційно-роз'яснювальний, інституційний. Метою науково-пізнавального напрямку є формування фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку. Інформаційно-роз'яснювальний пов'язаний із доведенням фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку до суспільної свідомості. Інституційний спрямований на використання інституційних ресурсів суспільства для сталого людського розвитку.

Ключові слова: державна молодіжна політика, людський розвиток, сталий розвиток, самоактуалізація, ціннісно-мотиваційне підґрунтя людського розвитку.

Анотація. В статті на основі обзора статистических даних и результатов социологических исследований констатирована тенденция в Украине к деформации человеческого потенциала, упрощения у молодежи

мотивационных механизмов, деградации структуры потребностей, утраты веры в себя и доверия к государству и, как следствие, рост количества желающих уехать из Украины, что актуализирует значение государственной молодежной политики. Подчеркнуто, что при условии, когда человечество в целом, и украинское общество в частности, должны отойти от нерациональных моделей и стать на путь устойчивого, сбалансированного развития, актуализируется необходимость осознания, что человеческое развитие определяется, в первую очередь, уровнем доминирующих в обществе ценностно-мотивационных установок. Обосновано, что комплексный подход к проблеме человеческого развития предусматривает учет двух групп факторов: общественных, характеризующих условия, созданные государством для развития, сохранения и реализации человеческого потенциала, и личностных, характеризующих ценностно-мотивационную основу человеческого развития. Соответственно и государственная молодежная политика в сфере человеческого развития должна учитывать как первую группу факторов, так и вторую, и предусматривать следующие ключевые направления: научно-познавательное, информационно-разъяснительное, институциональное. Целью научно-познавательного направления является формирование фундаментальных знаний и ценностей, являющихся идеологической основой человеческого развития. Информационно-разъяснительное связано с доведением фундаментальных знаний и ценностей, являющихся идеологической основой человеческого развития, до общественного сознания. Институциональное направлено на использование институциональных ресурсов общества для устойчивого человеческого развития.

Ключевые слова: государственная молодежная политика, человеческое развитие, устойчивое развитие, самоактуализация, ценностно-мотивационные основы человеческого развития.

Summary. Based on the review of statistical data and the results of sociological research, the article reports the tendency in Ukraine to deform the human potential, simplify motivational mechanisms among young people, degrade the structure of needs, lose faith in themselves and trust in the state, and, as a result, increase the number of people wishing to leave Ukraine, which actualizes the importance of state youth policy. It is emphasized that under conditions when humanity as a whole, and Ukrainian society in particular, must move away from irrational models and take the path of sustainable, balanced development, the need to realize that human development is determined, first of all, by the level of value-motivational attitudes dominating in society, is actualized. It is proved that an integrated approach to the problem of human development involves taking into account two groups of factors: social ones characterizing the conditions created by the state for the development, preservation and realization of human potential, and personal factors characterizing the value-motivational basis of human development. Accordingly, the state youth policy in the field of human development should take into account both the first group of factors and the second one, and provide for the following key areas: scientific and educational, informational, institutional. The purpose of the scientific and educational direction is the formation of fundamental knowledge and values which are the ideological basis of human development. Informational direction is associated with bringing fundamental knowledge and values, which are the ideological basis of human development, to public consciousness. Institutional direction aims to use the institutional resources of society for sustainable human development.

Key words: state youth policy, human development, sustainable development, self-actualization, value-motivational foundations of human development.

Постановка проблеми. Ідеологія людського виміру набула характеру доктрини у суспільній діяльності передових країн світу. Соціальну спрямованість національної економіки закріплено у Конституції України, де людину проголошено найвищою цінністю, а Україну - соціальною державою. У 2000 р. на Саміті Тисячоліття в Нью Йорку Україна підписала Декларацію і взяла на себе зобов'язання досягти Цілей Тисячоліття до 2015 року. Першочерговими завданнями національного розвитку визнано забезпечення збереження людського потенціалу в Україні та створення безпечного середовища для його подальшого розвитку.

Аналіз статистичної інформації з 2000 року по теперішній час та вивчення результатів соціологічних спостережень показав що, незважаючи на успіхи в окремих сферах людського розвитку: зменшення рівня дитячої та материнської смертності, обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу [1], в Україні склалась стійка тенденція до деформації людського потенціалу. Найбільш очевидним індикатором неблагополуччя стали негативні демографічні процеси, гострота яких значною мірою спровокована соціально-економічними причинами, пов'язаними з погіршенням якості життя переважної частини населення, зниженням соціальної захищеності, підривом можливостей нормального відтворювання людського потенціалу. Початок у 2014 році гібридної війни Росії проти України загострив ці проблеми. Економічна криза, значне підвищення цін на енергоносії для населення призвели до зростання рівня бідності в Україні. Означені тенденції підривають можливості нормального відтворення людського потенціалу. Низька заробітна плата та її сумнівна диференціація – один із суттєвих чинників, який негативно впливає на цей процес. Зазначене призвело до того, що згідно доповіді ПРООН, за індексом людського розвитку Україна у 2016 році втратила три позиції порівняно із 2014 роком. А в 2018 посіла 88 місце зі 189 країн [2].

Знецінення людського потенціалу не єдиний індикатор соціального неблагополуччя. Головною рушійною силою розвитку суспільства завжди є молодь. Саме від її ціннісно-мотиваційних орієнтирів і настанов залежать контури майбутнього суспільства і держави. Найбільш суттєві втрати держави у довгостроковій перспективі пов'язані з недостатніми можливостями для самореалізації молоді. Відповідно даних Державної служби зайнятості України станом на 2017 рік, 51 % молоді працює не за фахом. Лише 35 % молодих людей назвали цікавість роботи та її відповідність здібностям серед трьох найважливіших аспектів роботи. Більш важливими аспектами виявились: оплата праці (84 %) та зручний графік роботи (37 %). Це свідчить про спрощення у молоді мотиваційних механізмів, формування «стратегій виживання», деградацію структури потреб. Підрив принципу рівності стартових можливостей, що спостерігається в Україні, призводить до відчуття в молодого покоління несправедливості того, що діється навколо, втратою віри в себе і довіри до держави. Як наслідок, відповідно до результатів соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», 74,1% молодих людей хотіли би виїхати з України. Для порівняння, у 2016 році таке бажання виявляли 66,6% осіб [4]. Тобто кількість бажаючих поїхати з України за один рік збільшилась на 7,5%. Отже, спостерігається підрив внутрішніх джерел зростання, а також втрата найважливішого фактору життєздатності суспільства, а саме, готовності та здатності молодого покоління до активного розвитку та реалізації власного потенціалу на користь українській громаді, суспільству. За таких умов особливого значення набуває державна молодіжна політика в Україні.

У вересні 2015 року відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року. Підсумковий документ: «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Долучення до цього процесу є не

тільки визнанням першочерговості розв'язання існуючих проблем сталого людського розвитку, але й ознакою прийняття державою відповідальності за стан і перспективи розвитку людського потенціалу. Зважаючи на те що: «державна політика, в широкому розумінні цього терміну може визначатися як вибір державними інституціями між діяльністю та бездіяльністю з вирішення суспільних проблем» [4, с. 4], українська держава задекларувала орієнтацію на дієву державну політику спрямовану на ефективне вирішення проблем людського розвитку. Робочою групою експертів та фахівців глобальні Цілі Сталого Розвитку (ЦСР) були адаптовані до українських реалій з урахуванням специфіки національного розвитку [1]. Між тим, додаткової уваги потребує комплексний підхід до визначення ключових напрямів державної молодіжної політики в контексті сталого людського розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку теорії та методології державного управління як наукової галузі, оцінки ефективності державної соціально-економічної політики розглядаються у працях: В. Авер'янова, В. Бакуменка, М. Білинської, Н. Гончарук, А. Дегтяра, О. Іваницької, Л. Івашової, Д. Карамишева, В. Корженка, Ю. Куца, Н. Липовської, В. Малиновського, Н. Мартиненко, С. Майбороди, В. Мамонової, П. Надолішнього, Н. Нижник, Г. Одінцової, Н. Орлової, Т. Пахомової, О. Пономаренко, Я. Радиша, В. Ребкала, І. Розпутенка, Г. Рябцева, Ю. Сурміна, В. Тертички, В. Трощинського, В. Троня, Ю. Шарова та ін. Соціально-економічним питанням людського розвитку приділяється увага як у доповідях та звітах міжнародних організацій (Програма розвитку ООН, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий банк), так і в роботах окремих вітчизняних фахівців (М. Ажажа, В. Антонюк, Д. Богиня, І. Бондар, Н. Верхоглядова, Н. Власенко, О. Власюк, С. Вовканич, В. Геєць, О. Грішнова, І. Джаїн, А. Колот, Е. Лібанова, В. Онікієнко, О. Петроє, Й. Радецький, Н. Рингач, Л. Семів, В. Семиноженко, О. Стефанишин, Н. Томчук, А. Халецька, А. Чухно, К. Якуба та ін.). Завдяки їх науковим розробкам можна

стверджувати, що сьогодні наука державного управління має чимало здобутків, зокрема щодо формування соціально орієнтованої ринкової економіки та розбудови соціальної держави й ефективної системи соціального захисту населення.

Вивчення ціннісно-мотиваційних орієнтирів молоді є загальною практикою більшості розвинених країн світу. Протягом останнього десятиліття в Україні з метою аналізу соціального розвитку молоді на замовлення Міністерства молоді та спорту України проводяться соціологічні дослідження. В їх межах вивчається специфіка участі молоді у суспільних процесах, її громадянська, політична активність, діагностуються наявні потреби та актуальні проблеми молоді. Результати таких досліджень використовуються при підготовці цільових державних соціальних програм [5]. Між тим, комплексний підхід до визначення ключових напрямів державної молодіжної політики в контексті сталого, людського розвитку в Україні залишається поза увагою дослідників.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ключових напрямів державної молодіжної політики в контексті сталого, людського розвитку в Україні на основі комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу. У міжнародній практиці людський розвиток розглядається, з одного боку, як процес розширення вибору на довге і здорове життя, здобуття освіти та ін., з другого – як досягнутий рівень добробуту людей. Між тим, з нашої точки зору, такий підхід не є комплексним оскільки не враховує всіх аспектів людського розвитку. Так, вибір серед безмежного кола варіантів, що протягом розвитку людства розширюється, викликає сьогодні низку глобальних проблем, які поставили людство на межу існування. Досягнутий рівень добробуту також не може слугувати надійним показником людського розвитку, оскільки, по-перше, свідчить лише про наявність необхідних умов для розвитку, що є важливою, але не достатньою умовою; а, по-друге, згідно з “теорією скарг” А. Маслоу задоволення

матеріальних потреб має відносний і тимчасовий характер та згодом приносить відчуття ще більшого незадоволення. Тому, за умов, коли людство в цілому та українське суспільство зокрема мають відійти від нераціональних моделей й стати на шлях сталого, збалансованого розвитку (який не ставить під загрозу задоволення життєво важливих потреб й інтересів майбутніх поколінь людей, можливість їх існування) актуалізується необхідність усвідомлення що людський розвиток визначається рівнем домінуючих у суспільстві ціннісно-мотиваційних настанов.

На думку Рональда Інглхарта, професора Мічиганського університету, дотепер в історії спостерігалися дві найважливіші фази зміни цінностей: перша була обумовлена переходом від доіндустріального до індустріального суспільства, з яким пов'язана заміна традиційних релігійних цінностей на світські, раціональні. Друга фаза пов'язана з переходом від індустріального суспільства до постіндустріального, що зумовило перехід від цінностей виживання до цінностей самовираження. Згідно із проведеними дослідженнями, серед країн з домінуючими цінностями самовираження переважають країни з розвинутою економікою, високим рівнем життя і демократичною формою правління: Швеція, Норвегія, Данія, Нідерланди, Швейцарія, Німеччина, Франція тощо. У країнах колишнього пострадянського простору переважають яскраво виражені раціональні цінності. У той же час зберігається досить велика кількість держав, де домінуючими залишаються традиційні (релігійні) цінності і цінності самовиживання [7]. З нашої точки зору, стійкий розвиток суспільства можливий тільки за умови, що наступною фазою еволюційного розвитку буде перехід від постіндустріального суспільства до гуманістичного, де домінуючими цінностями стануть самоактуалізація особистості і повний розвиток її потенціалу. Термін самоактуалізація був введений Куртом Гольдштейном ще в 1939 році. Під самоактуалізацією в сучасній психології розуміється особливий вид діяльності людини, направлений на самовдосконалення, розвиток своєї соціальної й

індивідуальної компетентності, максимально можливе використання власного потенціалу на благо суспільства і самої себе.

Комплексний підхід до проблем людського розвитку передбачає врахування двох груп чинників: суспільних, що характеризують умови, які створюються державою для розвитку, збереження й використання людського потенціалу, та особистісних, що характеризують ціннісно-мотиваційне підґрунтя людського розвитку. Передусім від людини, її цінностей, потреб, бажань та прагнень залежить, чи використає вона повною мірою якісну освіту, міцне здоров'я і фінансові можливості на користь суспільству, чи ні. Відповідно й державна політика в сфері людського розвитку має враховувати як першу групу чинників, так і другу.

В Україні тим часом поширена практика зведення державної політики до створення державою належних умов для людського розвитку й нехтування ціннісно-мотиваційним підґрунтям. Так, метою Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2016-2020 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148 визначено: «створення *сприятливих умов* для розвитку і самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості». З метою раціонального використання ресурсів Програма передбачає концентрацію зусиль на таких пріоритетних завданнях: формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання; здоровий спосіб життя молоді; розвиток неформальної освіти; зайнятість молоді; житло для молоді; партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб [6].

Вирішення цих завдань спрямоване на створення певних умов для розвитку і самореалізації української молоді й здебільшого залишає поза увагою систему ціннісних орієнтацій. Реалізація такого підходу з високою долею ймовірності зменшить кількість бажаючих виїхати за межі України,

але навряд змінить розподіл пріоритетів у 65% молодих людей, які цікавість роботи та її відповідність здібностям не визначають серед найважливіших пріоритетів.

З нашої точки зору, вирішити проблеми людського розвитку в Україні можливо лише за умови що людський розвиток стане базовою цінністю вітчизняного державотворення. Самоактуалізація *кожної особистості* – це ідеал, але саме він має бути стратегічною метою розвитку суспільства, оскільки дозволить спрямувати зусилля всіх суспільних інститутів на пошук шляхів найбільш повної реалізації особистісного потенціалу. Українській молоді необхідно прищеплювати устремління до найбільш повного виявлення і реалізації власного потенціалу на користь громаді, суспільству; формувати відповідну соціальну норму. Зважаючи на сказане, пропонуємо серед ключових напрямів державної молодіжної політики в контексті сталого, людського розвитку в Україні виділити наступні: науково-пізнавальний, інформаційно-роз'яснювальний, інституційний (рис. 1).

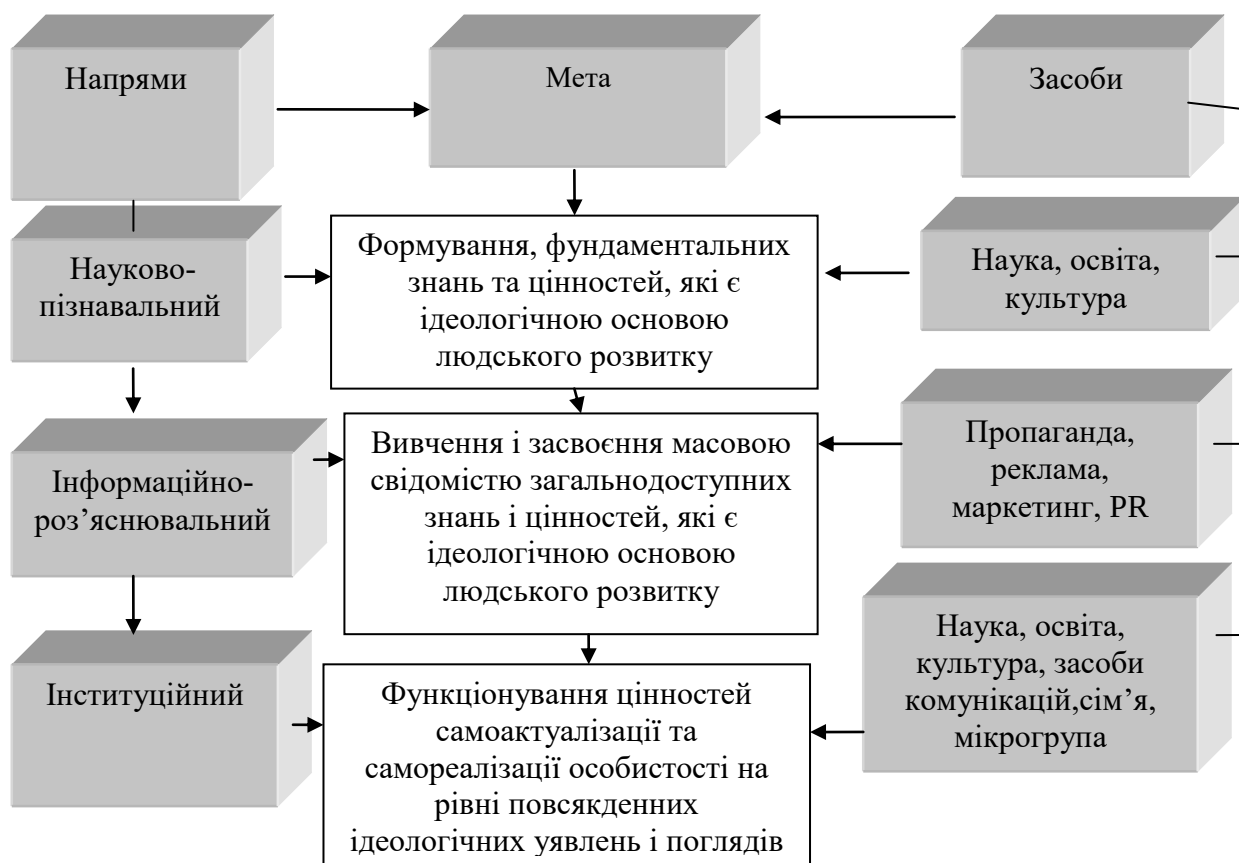

Рис. 1. Ключові напрями державної молодіжної політики в контексті сталого, людського розвитку

Джерело: розробка автора

Кожен з означених напрямів має свою мету, особливості та засоби. Так, науково-пізнавальний передбачає заохочування наукових та освітніх установ до проведення досліджень у сфері закономірностей, особливостей, умов та механізмів виявлення і реалізації людського потенціалу. Метою цього напрямку є формування, фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку. Інформаційно-роз'яснювальний пов'язаний із доведенням фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку до суспільної свідомості. Інституційний спрямований на використання інституційних ресурсів суспільства для сталого людського розвитку за допомогою налагодження ефективного комунікативного механізму взаємодії всіх інститутів людського розвитку та створення необхідних умов для їх ефективної життєдіяльності.

Саме такий підхід можна вважати комплексним оскільки він дозволяє поєднати як формування ціннісно-мотиваційного підґрунтя людського розвитку, так і створення державою необхідних умов для розвитку, збереження й використання людського потенціалу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвиток у даному напрямі. Комплексний підхід до проблем людського розвитку передбачає врахування двох груп чинників: суспільних, що характеризують умови, які створюються державою для розвитку, збереження й використання людського потенціалу, та особистісних, що характеризують ціннісно-мотиваційне підґрунтя людського розвитку. Відповідно й державна молодіжна політика в сфері людського розвитку має враховувати як першу групу чинників, так і другу й передбачати наступні ключові напрями: науково-пізнавальний, інформаційно-роз'яснювальний, інституційний. Метою науково-пізнавальний напрямку є формування, фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку. Інформаційно-роз'яснювальний пов'язаний із доведенням фундаментальних знань та цінностей, які є ідеологічною основою людського розвитку до суспільної свідомості. Інституційний спрямований на використання інституційних ресурсів суспільства для сталого людського розвитку за допомогою налагодження ефективного комунікативного механізму взаємодії всіх інститутів людського розвитку та створення необхідних умов для їх ефективної життєдіяльності.

Подальші дослідження автор планує присвятити вивченню інституційних ресурсів суспільства в контексті сталого людського розвитку.

Література

1. Цілі сталого розвитку: Україна. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku->

[ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr](#)

2. Индексы и индикаторы человеческого развития. URL: <http://hdr.undp.org/>
3. Молодь України – 2017. [Електронний ресурс]: результати репрезентативного соціологічного дослідження. 2017. URL: <https://dismp.gov.ua/downloads/molod-ukrayini-2017-rezultati-reprezentativnogo-sociologichnogo-doslidzhennya>
4. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: дис. ...доктора наук з держ. упр.: 25.00.01 / Тертичка Валерій Володимирович. К., 2004. 392 с.
5. Молодь України на 2016-2020 роки [Електронний ресурс] : Державна цільова соціальна програма. 2016. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>
6. Inglehart, Ronald F. [Cultural Evolution. People's Motivations Are Changing, and Reshaping the World](#). Cambridge University Press, 2018.

References

1. Millennium Development Goals: Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku-ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr> (in Ukrainian)
2. Indices and indicators of human development. 2018. URL: <http://hdr.undp.org/> (in Russian)
3. Youth of Ukraine – 2017. URL: <https://dismp.gov.ua/downloads/molod-ukrayini-2017-rezultati-reprezentativnogo-sociologichnogo-doslidzhennya> (in Ukrainian)

4. Tertichka V.V. State Policy: Analysis and Implementation in Ukraine: Dis. ... Doctor of Science in Public Administration. 25.00.01 / Valery Tertichko, K., 2004. 392 p. (in Ukrainian)
5. Youth of Ukraine for 2016-2020: State targeted social program. 2017. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (in Ukrainian)
6. Inglehart, Ronald F. [Cultural Evolution. People's Motivations Are Changing, and Reshaping the World.](#) Cambridge University Press, 2018. (in English)